

Τα θεάματα στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Παρασκευή Κουρκουβάτη

Δρ. Αρχαίας Ιστορίας

Άρτος και θεάματα, βία και διασκέδαση στις ελληνορωμαϊκές πόλεις, Εισαγωγή, μετάφραση, σημειώσεις Ελένη Φάσσα, σειρά: Διάλογοι με την Αρχαιότητα, ΠΕΚ, Ηράκλειο 2023, σελίδες 158.

Η σειρά *Διάλογοι με την Αρχαιότητα* φιλοδοξεί να φέρει το ευρύτερο κοινό σε επαφή με τις πηγές και τα κείμενα της αρχαιότητας μέσα από προσιτές και φιλικές μεταφράσεις και θέματα που ενδιαφέρουν τον σύγχρονο αναγνώστη. Πρόκειται για κίνηση που έλειπε από τα ελληνικά γράμματα και ανοίγει τον δρόμο για μια πιο σύγχρονη επαφή με τις αρχαίες πηγές και εν γένει τον αρχαίο κόσμο, ιδιαιτέρως τον κόσμο της ύστερης αρχαιότητας. Άλλωστε, ο διευθυντής της σειράς, ομότιμος καθηγητής Δημήτρης Κυρτάτας, είναι κατεξοχήν εισηγητής της διδασκαλίας της Ύστερης Αρχαιότητας στα ελληνικά Πανεπιστήμια και γνωρίζει σε βάθος τα κείμενα της εποχής.

Ειδικά ο τόμος *Άρτος και θεάματα*, σε εισαγωγή, μετάφραση και σημειώσεις από την Ελένη Φάσσα, μπορεί να φανεί ιδιαίτερα ενδιαφέρων στον σημερινό αναγνώστη που κατακλύζεται από τη δύναμη της εικόνας. Το συγκεκριμένο και ιδιαιτέρως επιμελημένο βιβλίο μάς φέρνει σε επικοινωνία και μας εξοικειώνει με ένα θέμα το οποίο ήταν πολύ σημαντικό για τη ζωή των πόλεων στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία.

Η δύναμη του ισχυρού

Το βιβλίο μάς μεταφέρει στον κόσμο των θεαμάτων της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, τόσο μέσα από την πολύ ενδιαφέρουσα εισαγωγή όσο και μέσα από τα επιλεγμένα μεταφρασμένα χωρία. Στις σελίδες του ζωντανεύουν τα άγρια θηρία, οι μονομάχοι, η βιαιότητα των θεαμάτων, ακόμα και η οργάνωση ναυμαχιών και αναδεικνύεται, ακόμη και μέσα από αυτά, η παγκόσμια κυριαρχία της Ρώμης.

Οι ρωμαϊκές κατακτήσεις ανέδειξαν μια σειρά θεαμάτων, τα οποία χαρακτηρίζονταν από βία: μονομαχίες, θηριομαχίες, τεχνητές ναυμαχίες, αιματηρά θεάματα που προκαλούσαν τον ενθουσιασμό του πλήθους. Κάθε αυτοκράτορας για να αποδείξει τη δύναμή του οργάνωνε μια σειρά θεαμάτων περισσότερο επιβλητικών και αιματηρών από τον προηγούμενο. Η Ρώμη είχε επιβληθεί στον κόσμο και τα θεάματά της έπρεπε να αποδεικνύουν αυτή τη δύναμη.

Οι αυτοκράτορες έδειχναν τεράστιο ενδιαφέρον για τα δημόσια θεάματα για τον πρόσθετο λόγο ότι μέσα από αυτά έβρισκαν έναν τρόπο επικοινωνίας με το πλήθος. Οι συνεχείς μάχες και κατακτήσεις είχαν καθιερώσει τη δύναμη, την ανδρεία και το θάρρος ως βασικές αρετές κάθε Ρωμαίου. Έτσι, το αμφιθέατρο κατέστη ο τόπος όπου εκφράζονταν τα ιδανικά και οι αξίες ολόκληρης της αυτοκρατορίας. Οι

Τα θεάματα στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία

νίκες και η επικράτηση της Ρώμης σε ολόκληρη την οικουμένη επαναλαμβάνονταν στο αμφιθέατρο και προκαλούσαν δέος. Όσο προχωρούσε η επέκταση, τόσο αυξάνονταν και τα βίαια θεάματα επιβεβαιώνοντας το μεγαλείο της Ρώμης.

Η Ρώμη είχε φτάσει στην άκρη της οικουμένης. Έτσι, οι διοργανωτές των θηριομαχιών είχαν τη δυνατότητα να φέρουν από εξωτικά μέρη άγρια ζώα: λιοντάρια, ελέφαντες, αρκούδες, ιπποποτάμους, κροκόδειλους. Η παρουσία τους αποδείκνυε με έναν ακόμη τρόπο την κυριαρχία της Ρώμης στον κόσμο. Το αποκορύφωμα των αιματηρών θεαμάτων ήταν οι ναυμαχίες, οι οποίες αναπαριστούσαν αληθινές συγκρούσεις και αποτελούσαν θεάματα αντάξια του αυτοκρατορικού μεγαλείου.

Οι αυτοκράτορες προπαγάνδιζαν τη δύναμή τους, αλλά και τη δύναμη της αυτοκρατορίας μέσα από κάθε είδους θέαμα. Ωστόσο, εντοπίζεται και κάτι παράδοξο στις σελίδες του βιβλίου. Ενώ οι μονομάχοι ζούσαν στο περιθώριο και περιφρονούνταν, ταυτόχρονα γίνονταν ινδάλματα και αντικείμενα θαυμασμού.

Μια σειρά από πολυάριθμα, συνοπτικά και αντιπροσωπευτικά μεταφρασμένα χωρία μάς δίνουν μια συνολική εντύπωση για κάθε είδους θέαμα που λάμβανε χώρα στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία και δημιουργούν ένα ανάγνωσμα επιστημονικό αλλά και ευχάριστο.

Η Εκκλησία ως θέαμα

Παρότι τα θεάματα προκαλούσαν τόση εντύπωση και έπαιζαν κεντρικό ρόλο στην κοινωνική ζωή της αυτοκρατορίας, δέχονταν δριμεία κριτική πολλές φορές τόσο από εθνικούς ανθρώπους του πνεύματος, όσο και από χριστιανούς. Εθνικοί και χριστιανοί ασκούσαν κριτική θεωρώντας ότι τα θεάματα βλάπτουν την ψυχή των θεατών.

Οι χριστιανοί ήταν ιδιαίτερα εξοικειωμένοι με τα θεάματα της εποχής, το θέατρο, τον ιππόδρομο, τις θηριομαχίες και τις μονομαχίες. Ωστόσο, οι χριστιανοί ποιμένες τα θεωρούσαν πολύ επιβλαβή και αμαρτωλά και ότι έθεταν σε κίνδυνο τη σωτηρία των πιστών. Σημαντικοί εκκλησιαστικοί άνδρες, όπως ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, μιλούσαν σε εκτενή κηρύγματα για τους κινδύνους των απρεπών και ανήθικων θεαμάτων με τις προκλητικές γυναίκες και τους βίαιους αγώνες. Τα θεάματα κρίνονταν ως άκρως επικίνδυνα από πολλές απόψεις. Εκεί πρωταγωνιστούσαν ημίγυμνες γυναίκες και νεαροί άνδρες που προκαλούσαν τους θεατές να αμαρτάνουν με τα μάτια. Εκτός από την ανηθικότητα, υπήρχε ο κίνδυνος οι χριστιανοί να διασκεδάζουν σε δημόσιες εορτές, οι οποίες ήταν αφιερωμένες σε εθνικούς θεούς.

Για τους εκκλησιαστικούς άνδρες, τα κοσμικά θεάματα ήταν πολύ επικίνδυνα για τη σωτηρία των πιστών. Ωστόσο, η προσπάθειά τους να αποτρέψουν τους πιστούς από αυτά συναντούσε ένα παράδοξο. Η ίδια η Θεία Λειτουργία ήταν ένα θέαμα, το οποίο δανειζόταν πολλά στοιχεία από το θέατρο. Ο ιερέας έμοιαζε με έναν ηθοποιό, που ενσάρκωνε έναν ρόλο. Υπήρχε ακόμη ο χορός και το κοινό, το οποίο χειροκροτούσε, έκλαιγε ή ζητωκραύγαζε, όπως μας πληροφορούν οι πηγές μας, καθώς άκουγε τα λόγια του ιερέα και παρακολουθούσε το κήρυγμα και τη Λειτουργία. Σε τέτοιες περιπτώσεις ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος επιτιμούσε τους πιστούς λέγοντας ότι έκαναν την Εκκλησία να μοιάζει με θέατρο.

Η προσπάθεια των εκκλησιαστικών ανδρών ήταν διπλή: πρώτα απ' όλα, θεωρούσαν πολύ επιβλαβή τα διαδεδομένα θεάματα στην αυτοκρατορία και μιλούσαν συχνά και με ζήλο εναντίον τους. Επιπλέον, η παραίνεσή τους δεν ήταν μόνο να απέχουν οι χριστιανοί από τα κοσμικά θεάματα, αλλά κάτι πολύ περισσότερο: μέσα από εκτενή και πολυάριθμα κηρύγματα προσπάθησαν να τα αντικαταστήσουν με το μοναδικό θεάρεστο θέαμα: την Εκκλησία.

Το ιδιαίτερος φροντισμένο αυτό βιβλίο μάς εισάγει στον κόσμο των θεαμάτων της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και μας ανοίγει ένα παράθυρο σε έναν κόσμο εντυπωσιακό, πολλές φορές βίαιο, με κεντρική θέση στη ζωή της αυτοκρατορίας, αλλά και με προεκτάσεις ακόμη και σε ζητήματα όπως οι θρησκευτικές τελετουργίες.